

ენათმეცნიერება Linguistic

ალერსობითი მიმართვის ზმნური ფორმიდან მიმართვის ტერმინებამდე (მეგრული და ლაზური ენების მასალის ანალიზი)¹

თამარ გოგია

პომპეუ ფაბრას უნივერსიტეტი, ესპანეთი
tamar.gogia@upf.edu

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-1911-9617>

რუსუდან გერსამია

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო
rgersamia@iliauni.edu.ge

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7490-0851>

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.35.03>

SJIF 2026: 8.679

ქართველური ენებისათვის ნიშანდობლივი გენაცვალე, შემოგველე, ჭირიმე ტიპის ზმნური ალერსობითი მიმართვის ფორმები ტიპოლოგიურად იშვიათი მოვლენაა. მათი მნიშვნელობა უკავშირდება სიყვარულის, სითბოსა და მზრუნველობის გამოხატვას. ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ამგვარ ფორმებს სიტყვათა განსხვავებულ კლასებს აკუთვნებენ, კერძოდ, მიიჩნევენ ზმნებად, სახელებად ან შორისდებულებად. წინამდებარე პუბლიკაციაში საკითხი განიხილება მხოლოდ მეგრული და ლაზური ენების მასალის გამოყენებით. ანალიზით ირკვევა, რომ ალერსობითი მიმართვის ზმნური თუ ნაზმნარი ფორმები განსხვავდებიან მათი სინტაქსური გარემოს მიხედვით და ასრულებენ სხვადასხვა ფუნქციას. ისინი განსხვავებულ კონტექსტებში შეიძლება ფუნქციონირებდეს როგორც: ზმნები, სახელები და შორისდებულები. ფუნქციურად გამიჯვნისთვის ღირებულია მეთოდი, რომელიც გულისხმობს მათ შემოწმებას იმის მიხედვით, სინტაქსურ კონსტრუქციაში წარმოადგენენ მიმართვის ბმულ თუ თავისუფალ ფორმებს. ყველა ფორმა ლექსიკურად ზმნური შინაარსის მქონეა, იმ განსხვავებით, რომ პრედიკატებში შენარჩუნებულია ზმნური ნიშნები, ხოლო მიმღებებში - სახელური. აღნიშნული ფორმები მიმართვის თავისუფალ ფორმებად ყალიბდებიან, როდესაც ვოკატიურ ფუნქციას იძენენ. უფრო კონკრეტულად, განკერძოებული ზმნური შინაარსის ალერსობით სიტყვებად და გამოთქმებად ყალიბდებიან, როდესაც კარგავენ ბმას სინტაქსური კონსტრუქციის სხვა წევრებთან და ვოკატიურ ფუნქციას იძენენ.

¹ პუბლიკაცია ქვეყნდება შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით [FR23-495 - "მიმართვის სისტემები მეგრულსა და ლაზურში"] და ეყრდნობა ამავე პროექტის ფარგლებში თამარ გოგიას მიერ საერთაშორისო კონფერენციაზე წარდგენილ მოხსენებას "Endearment Terms of Address: Empirical Insights from Georgian, Megrelian, and Laz" (INAR 8. ლისაბონი (პორტუგალია). 16-18 ივლისი, 2025).

საკვანძო სიტყვები: *საკვანძო სიტყვები: ალერსობითი ზმნური მიმართვა, სინტაქსი, პრაგმატიკა, პრედიკატი, ვოკატივი, შორისდებულო.*

ალერსობითი მიმართვა არის მიმართვის უნივერსალური ტიპი, რომელიც მნიშვნელოვანი წყაროა ლინგვისტური თუ სოციოლინგვისტური კვლევებისთვის. ქართველურ ენებში ალერსობითი მიმართვის გამოსახატავად გამოყენებულია სახელები და ზმნები. ფრ. ბრაუნის [Braun, 1988] მიხედვით, მიმართვის ზმნურ ფორმებად განიხილება ისეთი ზმნები, რომლებიც თანამოსაუბრეზე მიუთითებენ, მაგალითად, ფლექსიური აფიქსების საშუალებით. ხშირად, ასეთ ზმნური გამოხატვის ფორმებს თან ახლავს მიმართვის ნაცვალსახელები. მაგრამ ისეთ ენებში, რომლებშიც პირის ნაცვალსახელების გამოყენება არასავალდებულოა, თანამოსაუბრეზე მიუთითების ერთადერთი გამომხატველი სწორედაც რომ ზმნაა [ბრაუნი 1988: 8] სწორედ ეს არის ის ნიშანი, რომლითაც აკუთვნებენ ქართველურ ენებს pro-drop ენათა ტიპს.

წინამდებარე პუბლიკაციაში განიხილება **ზმნური შინაარსის მქონე ალერსობითი მიმართვის ფორმები: ზმნები (ქუგუგალე, გოგობთა) და ნაზმნარი სახელები (გოლუაფირო, შურიმშენე).** ნიშანდობლივია, რომ ქართველური ენებისათვის დამახასიათებელი ზმნური ალერსობითი მიმართვის ფორმები **ტიპოლოგიურად იშვიათი მოვლენაა** და მსგავს ტიპზე საზღვარგარეთულ სამეცნიერო ლიტერატურაში მსჯელობა არ გვხვდება. საკითხი გაანალიზებულია მეგრული და ლაზური ენების მასალის გათვალისწინებით. *გენაცვალე, შემოგველე, ჭირიმე* ტიპის ფორმები გამოიყენება სიყვარულის, სიტბოსა და მზრუნველობის გამოსახატავად. ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ისინი განიხილება “ზმნადალექილ” ფორმებად [აფრიდონიძე 2003; ლევიძე 2017], ან სახელებად (ბოედერი 1988; ბრაუნი 1988), ან ერთდროულად ორივედ [ზექალაშვილი 2021], ან შორისდებულებად [შანიძე 1980; კვაჭაძე 1961; აფრიდონიძე 2023]. ფრ. ბრაუნის მიუთითებით [ბრაუნი 1988], ეს გამონათქვამები გამოიყენება როგორც მიღებული ფრაზები / ფორმულები და მათი მნიშვნელობა გაცვეთილია, ამიტომ მიიჩნევა ნომინალურ ფორმებად და ისინი ასეთადაც ითარგმნება; ფრ. ბრაუნისვე მიუთითებით, კ. ჩხენკელი მიმართვის ამ ფორმულებს განმარტავს როგორც “dear”, “mein Lieber”, თუმცა იქვე აღნიშნავს, რომ ისინი წარმომავლობით წინადადებებია [ჩხენკელი 1965 -1974]; გარკვეულ კონტექსტებში მათ მარტივად თარგმნის ვ. ბოედერიც: “please” [ბოედერი 1988]. თ. გოგია მიიჩნევს, რომ სინტაქსური გარემო მათ ავლენს პრედიკატისა და ვოკატივის ფუნქციით, ხოლო მათი შორისდებულად გარდაქმნა შეპირობებულია პრაგმატული ასპექტებით [გოგია 2025: 30-31].

მეგრულში მიმართვისათვის გამოყენებული ზმნური ფორმა *ქუგუგალე* “შემოგველე”, “გენაცვალე” ლაზურში დიალექტურად განსხვავებული ფორმებითაა წარმოდგენილი: *გოგობთა / გოგობტა / გოგანცახა* (ხოფა, არქაბი), *გოგახელა* (ხოფა, ჩხალა), *გოგაჭარა* (არქაბი, ვიწე), *გოგადარა* (ათინა, ართაშენი). თითოეულ ზმნურ სტრუქტურაში კოდირებულია მეორე პირისადმი მიმართვა, რაც მარკირებულია მეორე ობიექტური პირის ნიშნით; ზმნები გამოიყენება, როგორც აორისტის, ისე კავშირებითის მნიშვნელობით; არც თუ იშვიათად მესამე კავშირებითის მესამე პირის ფორმაც¹.

ზმნური ნიშნებისგან დაცლილია [სქან] *გოლუაფირო / გოლუაფირო*, (შემოვლებით: [სქან] *გოლუა*), რადგან მიმღებობებია, თუმცა ზმნური შინაარსი შენარჩუნებულია. მათი გამოყენებაც უფრო ხშირია ალერსობითი მიმართვისას, რადგან აქვს განზოგადებული სახე და გამოხატავს გარკვეული მოქმედების შემდგომ დამდგარ შედეგს, მოქმედებას უკვე შესრულებულად წარმოადგენს, რასაც აქვს თავისი ლინგვისტური საფუძველი, კერძოდ: *ქუგუგალე* “შემოგველე” პირიანი ზმნაა, მისი მასდარია - *გოლუაფა* “შემოვლება”, ხოლო *გოლუაფირო-ი* “შემოვლებული”

¹ ამ შემთხვევაში მოუბარი პირი “როლების გაცვლის” (აფრიდონიძე 2023: 244) სტრატეგიას მიმართავს და თავის თავს მესამე პირში წარმოადგენს: *დიდა ქუგორლუაფუდას* “დედა შემოვლებოდეც”; ანალოგიურია ლაზურის შემთხვევებიც. “როლების გაცვლის” პრაგმატიკა დასავლურ სამეცნიერო ლიტერატურაში შეფასებულია როგორც **არაპირდაპირი მიმართვა** (indirect address) (Svennung 1958).

არის ვნებითი გვარის წარსულდროიანი მიმღეობის ნომინატივი, რომლის ვითარებითი ბრუნვის ფორმაა *გოლუაფირ-ო* “შემოვლებულად”. *გოლუაფა* და *გოლუაფირი* - სემანტიკურად ერთმანეთს უპირისპირდება, როგორც დინამიკური და სტატიკური შინაარსის მქონე ენობრივი მოცემულობები, რომელთაც ჯერ კიდევ არა აქვთ გაწყვეტილი კავშირი ზმნურ შინაარსთან; ამ ორთაგან მხოლოდ მიმღეობები გაიაზრება “საალერსო ტერმინებად”. ასეთ ფორმებში სასურველი მოქმედება მოსაუბრის მიერ გააზრებულადაა მიჩნეული როგორც უკვე შესრულებული [Boeder 1988: 12]. სწორედ ამ გაგებით, *გოლუაფირო* არის პერფორმატივის ფორმა, რომელშიც გამოთქმა სუბიექტის მოქმედებასაც აღნიშნავს და თან აქვს საკრალური დატვირთვა, კერძოდ, რიტუალურად საკუთარი თავის სანთლად შემოვლების (= დალოცვის, კურთხევის), საკუთარი თავის შეწირულ / შესაწირ ზვარაკად წარმოდგენას უკავშირდება. შდრ. გამოთქმა *სანთელცალო ქუგვალე* “სანთელივით შემოგველე”. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ მიმღეობები ხშირად იწყობენ მეორე პირის კუთვნილების გამომხატველ ნაცვალსახელებს, რაც პირდაპირ მიანიშნებს **ადრესატზე**.

ჩვენი მაგალითების ბაზაში ზმნური მიმართვის ფორმები **ბმულია** ან **თავისუფალი**; პირველ შემთხვევაში ის წინადადებაში სხვა წევრებს უკავშირდება ანუ ადგენს სინტაგმას, სხვა შემთხვევაში კი კონსტრუქციის “გარეთ” არის [ბრაუნი 1988: 12; გერსამია, გოგია 2025: 5]; პირველი ტიპის მაგალითებში ზმნური მიმართვის ფორმები ფუნქციონირებენ როგორც **ალერსობითი მიმართვის კლაუზური ფორმულები**, განსხვავებით მეორისგან. უფრო კონკრეტულად, კლაუზურ ფორმულებში ზმნური მიმართვის ფორმები ფუნქციონირებენ, როგორც პრედიკატები, ხოლო **გარკერძობული ზმნური შინაარსის ალერსობითი სიტყვები და გამოთქმები** ფუნქციონირებენ კლაუზის გარეთ - როგორც ვოკატივები. ამ უკანასკნელში ვგულისხმობთ გამონათქვამებს, რომლებიც მიემართება ადრესატს და რომლებიც სინტაქსურად და სემანტიკურად არ წარმოადგენენ კლაუზის ნაწილს [S. C. Levinson, 1983] [Braun 1988]. აღსანიშნავია, რომ მიმართვა განიხილება, როგორც ვოკატივის ერთ-ერთი ქვეტიპი [Zwicky, 1974].

მეგრულსა და ლაზურში *შემოგველე* / *გენაცვალე* ტიპის მიმართვის ზმნური შინაარსის ფორმები ფუნქციურად რას წარმოადგენს წინადადებაში პრედიკატს თუ ვოკატივს? სიტყვათა რომელ კლასში უნდა განვიხილოთ: ზმნად, სახელად (მიმღეობად) თუ შორისდებულად? ანალიზი აჩვენებს, რომ მეგრულსა და ლაზურში ზმნურ ფორმას არა აქვს დაკარგული ფლექსიური ნიშნები: მეორე პირისა (გ-) და მრავლობითობის (-თ) მარკერები; შეიწყობს პირის ნაცვალსახელებს: მა / ჩქი (I) [მე / ჩვენ] და სი / თქვა (II) [შენ / თქვენ]; წარმოადგენს მიმართვის ბმული ფორმას, ადგენს სინტაგმას წინადადებაში და არის ზმნური ფრაზის წევრი. ასეთ შემთხვევაში, ზმნურ ფორმებს აქვთ პრედიკატის ფუნქცია - ისინი სინტაქსურად და სემანტიკურად კლაუზის ნაწილს წარმოადგენენ.

რაც შეეხება გარკერძობული ზმნური შინაარსის ალერსობით სიტყვებსა და გამოთქმებს (*ქუგვალე*, *გოგობტა*), ისინი ფუნქციონირებენ როგორც ვოკატივები. მათი მიმართვის ტერმინად ანუ **ვოკატივად** ჩამოყალიბება იწყება მას შემდეგ, რაც ისინი “კარგავენ” ბმას სინტაქსური კონსტრუქციის რომელიმე წევრთან და იქცევიან მიმართვის თავისუფალ ფორმად, წევრად, რომელიც არ ადგენს სინტაგმას. მიმართვის ზმნური შინაარსის ფორმები არცთუ იშვიათად სამეტყველო დისკურსში გამოიყენება ემოციურად დატვირთული, სტილისტურად შეცვლილი ელფერით, რის გამოც გაიაზრება **შორისდებულად**.

ზმნური ფორმების სახელად (მიმღეობად) ქცევას უკავშირდება მათი გადასვლა სახელთა კლასში ანუ **ნომინალიზაციის** პროცესი: *ქუგორლუაფუდა* > *გოლუაფირ-ი* (NOM), *გოლუაფირ-ო* (ADV). განსხვავებულია სინტაქსური გარემოცვა. კერძოდ, თუ ზმნა არის ბმული მიმართვის ფორმა და ამდენად, სხვა წევრებთან სინტაგმატურად დაკავშირებულია, ქმნის ზმნურ ფრაზას, მისი ნომინალიზაციის შემდეგ იცვლება სინტაქსური გარემო, კერძოდ, ნასახელარი ფორმა ქმნის სინტაგმას ახალ ზმნასთან: *სქან გოლუაფირო მილინუდას* “შენზე შემოვლებულად/დანაცვლებულად წავსულიყავი”. ანუ, როგორც ზმნა, ასევე სახელი მიმართვის

Tamar Gogia

Pompeu Fabra University, Spain

tamar.gogia@upf.edu

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-1911-9617>**Rusudan Gersamia**

Ilia State University

Tbilisi, Georgia

rgersamia@iliauni.edu.ge

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7490-0851><https://doi.org/10.52340/lac.2025.35.03>**SJIF 2026:** 8.679

From Verbal Forms of Endearment to Terms of Address

(Based on the Analysis of Megrelian and Laz Data)

Abstract

Verbal terms of endearment such as Georgian *genacvale* (lit. “may I replace you”) and its counterparts in Megrelian – *kukogale* (lit. “May I revolve around you”) and in Laz *gogikhta* (lit. „may I share my soul with you”) are typologically rare phenomena. Their meanings are associated with the expression of affection, warmth, and care. In Georgian linguistic literature, such forms have been assigned to different word classes and are regarded as verbs, nouns, or interjections. The present study examines this issue exclusively on the basis of Megrelian and Laz data. It demonstrates the path of development through which a fully-fledged syntactic construction evolves into a term of address. The analysis reveals that verbal and deverbal forms of endearing address differ according to their syntactic and pragmatic environments and fulfill different functions. In different contexts, they may function as verbs, nominals, or interjections. For their functional differentiation, a useful method is to test whether, within a syntactic construction, they occur as bound or as free forms of address. All these forms are lexically verbal in origin; however, verbal features are preserved in predicate constructions, whereas nominal features are presented in participial forms. These forms become free forms of address when they acquire a vocative function. More specifically, they develop into verbal terms of endearment when they syntactically detach from the clause, lose their syntactic connection with other members of the clause and acquire a vocative function.

Keywords: *verbal forms of endearment, syntax, pragmatics, predicate, vocative, interjection.*

რეცენზენტი: პროფესორი ალექსანდრე კოვტუნო